

УДК 378.24.07:174

А. М. МОСКАЛЕНКО

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті обґрунтовано необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх управлінців в умовах магістратури, представлений досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка із забезпечення формування професійної етики майбутніх управлінців під час навчання, розкрито зміст навчального курсу «професійна етика», який викладається в магістратурі з метою формування професійної етики майбутніх управлінців.

Ключові слова: формування, професійна етика, управлінці навчальних закладів, магістратура.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Фундаментальні трансформації в усіх сферах життєдіяльності людей, притаманні сьогоденню, загострили низку проблем у системі освіти, в тому числі й проблему забезпечення високого рівня професійної підготовки управлінського персоналу, діяльність якого істотно впливає на ефективність роботи навчального закладу.

Проблеми, що стосуються управління навчальними закладами та професійної підготовки управлінців для освітньої галузі, досліджували, зокрема В. Берека, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, Л. Коломінський, М. Лещенко, В. Маслов, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Онищук, Н. Островерхова, В. Пікельна, А.Светлорусова, А. Черниш.

Інтенсивність і якість трудової діяльності управлінця навчальним закладом залежить не тільки від рівня освіти, об'єкта спеціальних знань, наявності необхідних навичок і вмінь, але і від моральних якостей керівника. Ними визначають стійкі прояви моральної свідомості в їх поведінці, учинках. В управлінській сфері моральне обличчя особливо важливе, бо відіграє одну з головних ролей у вирішенні професійних завдань.

Актуальність етичних аспектів професійної діяльності управлінців навчальних закладів, що зосереджуються навколо проблеми професійної моралі, для сьогодення зумовлена зростанням потреб суспільства у високо етичних фахівцях, здатних не лише до успішного виконання трудових завдань, але й до побудови відносин належного морального рівня, до усвідомлення морального значення професії, власного місця в ній. Значення окресленого питання посилюється відповідно до поширення гуманістичних тенденцій в освіті, демократизації трудових відносин.

Отже, у рамках нашого дослідження ми звертаємо увагу на одну зі складових професійної підготовки майбутніх управлінців навчальних закладів в умовах магистратури – формування професійної етики.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Етика є однією з найдавніших наук. Вона виникла як перша спроба філософсько-теоретичного осмислення процесів морального життя і їх світоглядного виправдання [1, с. 32]. Аналіз історичного досвіду показав, що в Україні протягом багатьох століть формувалася власна система формування етики в особистості на основі національних традицій та самобутності українського народу. Етичне виховання дітей у сім'ї здійснювалось за допомогою приказки, легенди, переказу, досвіду свого родоводу чи з історії рідного краю. Народна творчість була першою неписаною книгою, за якою навчали основам моралі підрастаюче покоління і була покладена в основу перших письмових праць з народної педагогіки [2; 3]. Вагомий внесок у формування етичної системи внесли, зокрема Іларіон, Володимир Мономах, І. Гізель, Ф. Прокопович, Г. Кониський, Г. Сковорода, П. Юркевич, С. Гогоцький, П. Ліницький, О. Козлов, О. Гіляров, Г. Челпанов, Д. Богдашевський.

В останні десятиріччя особливий науковий інтерес має професійна етика. До різних аспектів професійної етики звертаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, російські дослідники Г. Алтухова (Професиональная этика библиотекаря, М., 2002), З. Бербешкіна (Этика социального работника, М., 1999), М. Борщевський (Адвокатская этика, Самара, 1999), П. Дембінські (Этические факторы финансовой деятельности, М., 2001), українські вчені А. Болдова (Формування професійної етики майбутніх працівників податкової служби в навчально-виховному процесі, К., 2009), Г. Алоні (Етика бізнесу: соціально-філософський аспект, 2008), С. Криворучко (Професійна етика журналіста на сучасному етапі розвитку демократії в Україні, К., 2003), І. Кучеренко (Політична етика у сучасних соціотрансформаційних процесах: український контекст, К., 2007), І. Маслікова (Економічна етика в сучасних процесах раціоналізації господарства, 2005), О. Рихліцька (Екологічна етика: традиції і сучасні тенденції, 2004), Л. Рубан (Професійна етика в процесі творчої самореалізації митця, 1997), Г. Хлестун (Етика засобів масової інформації в сучасних політичних процесах, 2005), О. Цимбал (Християнська етика в контексті традиційної моральнісної культури, 2008), Я. Ширченко (Журналістська етика: проблеми і концепції (світовий та вітчизняний досвід, 2008).

Особливий інтерес для нашого дослідження мають праці Г. Васяновича (Педагогічна етика, Львів, 2005), Н. Мацуї (Формирование этического компонента деятельности будущего учителя, М., 1997), Є. Сіяєвої (Теоретические основы формирования профессионально-этической культуры учителя, М., 1995), Л. Хоружої (Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика, К., 2003), І. Чернокозова (Профессиональная этика учителя, К., 1988), С. Шутькіна (Этическая компетентность как фактор профессиональной подготовки будущего учителя, Курган, 1999), Н. Щуркової (Этика школьной жизни, М., 2000).

Аналіз джерел як українських, так і зарубіжних дослідників засвідчив, що проблема професійної етики є актуальною і привертає увагу багатьох науковців. Проте, незважаючи на неодноразові звернення науковців до різних аспектів окресленої проблеми, нині бракує досліджень, у яких цілісно досліджувалася б проблема формування професійної етики в майбутніх управлінців навчальних закладів.

Формулювання цілей статті. Мета публікації – обґрунтувати необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх управлінців в умовах магістратури, висвітлити досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка щодо забезпечення формування професійної етики майбутніх управлінців під час навчання.

Для досягнення мети перед собою ми поставили такі завдання:

- обґрунтувати необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх управлінців навчальними закладами в умовах магістратури;
- розкрити зміст навчального курсу “Професійна етика”, що викладається в магістратурі з метою формування професійної етики в майбутніх управлінців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства управлінська діяльність, у тому числі й в освітній сфері, потребує серйозного соціально-психологічного і педагогічного осмислення та забезпечення, адже суспільний розвиток вимагає змін у професійному світогляді управлінців навчальних закладів, який має поєднувати світогляд особистості та високий професіоналізм. У нових економічних умовах, коли успіх в управлінській діяльності залежить від оперативності, самостійності і творчого потенціалу керівника, проблема підготовки майбутніх управлінців набуває особливої гостроти.

Обґрунтування необхідності підвищення якості професійної підготовки майбутніх управлінців в умовах магістратури потребувало насамперед вивчення стану професійної підготовки зазначених фахівців в Україні.

Зазначимо, що в Україні, як показало вивчення досвіду, довгий час не здійснювалася цілеспрямована підготовка керівників навчальних закладів. У регіонах часто діяли так звані Школи резерву, куди входили вчителі за рекомендаціями навчальних закладів, в яких вони працювали і виявили лідерські якості, організаторські вміння. Отже, управлінцями навчальних закладів призначалися педагогічні працівники (часто з резерву), які мали досвід педагогічної роботи, виявили високий рівень організаторських здібностей. Становлення управлінця відбувалося методом спроб і помилок.

Спеціальна ж підготовка управлінців навчальними закладами в Україні здійснюється лише в останні десять років. Міністерством освіти і науки України з 2000 року було запроваджено освітньо-кваліфікаційну характеристику магістра за спеціальністю 8.000009 – “Управління навчальним закладом”, що відповідає Державному стандарту вищої освіти і входить до її галузевої складової. У вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти України почала здійснюватися підготовка магістрів з цієї спеціальності. Вивчення досвіду роботи навчальних закладів, які здійснюють підготовку таких фахівців, показало, що, розробляючи навчальні плани, працівники навчальних закладів базувалися на власному суб’єктивному досвіді.

У процесі аналізу навчального процесу нами виявлено, що для сучасної підготовки такої категорії фахівців все ще залишається не розв'язаним завдання забезпечення відповідності змісту і способів навчальної діяльності студентів характерним для сучасних соціально-економічних умов особливостям професійної діяльності. У навчальних планах притаманна недостатня аргументованість визначення співвідношення годин, які відводяться для теоретичних і практичних курсів та форм навчальної роботи. Так, частіше перевага надається лекційним заняттям у порівнянні з активно-практичними, які потребують, безперечно, більшої особистісної активної діяльності студентів. А як результат, – недостатньо уваги приділяється педагогічному забезпеченню трансформації знань студентів у відповідні управлінські вміння.

Що стосується Київського національного університету імені Тараса Шевченка, то варто зазначити, що підготовка магістрів за спеціальністю 8.000009 – “Управління навчальним закладом” почала здійснюватися з 2004-2005 навчального року за денною формою навчання. Термін навчання в магістратурі тривав один рік. З 2005-2006 навчального року додатково вже здійснювали прийом до магістратури студентів, які навчалися за заочною формою навчання. Навчання тривало півтора року. Поступово, накопичуючи досвід з підготовки таких фахівців, ми відчували потребу у збільшенні тривалості навчання для підвищення якості підготовки. Навчання в магістратурі подовжувалося (з 2007-2008 навчального року на денній формі навчання – півтора року, на заочній формі – два роки; з 2009-2010 навчального року термін навчання в очній і заочній магістратурі триває два роки).

Підготовка управлінців в Університеті полягає в забезпеченні пріоритетності розвитку особистості, відповідної світоглядної підготовки та оволодіння знаннями як фундаментального, так і прикладного характеру; засвоєння загальнолюдських моральних принципів і норм, належного рівня моральної культури, виховання високих моральних і професійно-етичних якостей; самостійного орієнтування в розмаїтті нестандартних педагогічних ситуацій, здатності самостійно вирішувати ті чи інші управлінські проблеми.

Визначальною характеристикою успішного управлінця в сучасних умовах духовного оздоровлення суспільства стає рівень сформованості професійної етики. З 2005 року для студентів магістратури, які навчаються за спеціальністю “Управління навчальним закладом”, викладається навчальна дисципліна “Професійна етика управлінця”. Це дисципліна за вибором навчального закладу, викладається для студентів магістратури першого курсу протягом одного (першого) семестру в обсязі 72 години (2 кредити): 18 годин лекційних та 18 годин семінарських занять, 36 годин – самостійна робота, форма підсумкового контролю – залік.

Курс “Професійна етика управлінця” має важливе значення у психолого-педагогічній підготовці зазначених фахівців, оскільки є складовою частиною навчального плану їх професійної підготовки; сприяє засвоєнню ними основних норм і правил етичної поведінки; дає змогу оцінити свій стан розвитку моральної свідомості і шляхом рефлексії відшукати нормативне в індивідуальному; аналізувати факти реального педагогічного процесу крізь призму морального вибору; допомагає формуванню в них позитивного ставлення до себе та інших учасників навчально-виховного процесу тощо. В умовах гуманізації освіти актуалізується проблема педагогічної етики управлінця як центральної у формуванні професійної компетентності керівника навчального закладу.

Завданням професійної етики є: на основі методології обґрунтувати певну систему норм, які регулюють взаємодію людей у тій чи іншій сфері діяльності. Професій без специфічної моралі немає. Кожна має відносну самостійність у суспільстві, що накладає певні вимоги і відповідним чином виявляється на моралі носіїв цих професій [1, с. 35].

Мета курсу полягає в розкритті закономірності процесу формування професійної етики та її значення для здійснення успішного управління навчальним закладом.

Завдання дисципліни – ознайомити з принципами, нормами та правилами професійної поведінки управлінця; визначити професійно важливі якості управлінця, що мають моральну природу; сформувати вміння оцінювати та самооцінювати майбутнім управлінцем ступеня розвитку нормативного в індивідуальному плані; навчити визначати й аналізувати типові помилки педагогічної поведінки, пов'язані з порушенням норм педагогічної моралі; розкрити особливості етичної поведінки управлінця тощо.

Навчальна дисципліна “Професійна етика управлінця” передбачає теоретичне та практичне оволодіння основами педагогічної культури, розвиток особистісних якостей управлінця, розуміння особливостей свого морального статусу. Тому в процесі вивчення курсу теоретичний матеріал обов'язково підкріплюється й ілюструється прикладами з управлінської практики, використовуються активні методи навчання: дискусії, відеофрагменти педагогічних ситуацій, анкетування, творчі завдання, моделювання, проводяться заняття у вигляді тренінгу.

Теоретичний зміст програми не збігається з проблемами, визначеними дисциплінами психолого-педагогічного циклу, і не повторює їх. Він поглиблює та розширює питання, що містяться в базових курсах, але не розкриті повністю. Цей підхід, заснований на принципі комплементарності (додаєтності), дає змогу вдосконалити рівень професійно-педагогічної підготовки майбутнього управлінця навчальним закладам.

Курс поділяється на 2 модулі. Модуль 1 – “Теоретико-методологічні аспекти проблеми професійної етики управлінця навчального закладу” (подається характеристика базових понять; висвітлюються етико-педагогічні ідеї, що знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів-просвітителів, учених; розкриваються методологічні засади формування професійно-етичної компетентності управлінця; характеризується сутність і структура професійної етики управлінця; визначається вплив професійної етики на імідж керівника навчального закладу і в цілому на імідж навчального закладу). Перший модуль охоплює чотири теми:

– Теоретичне та методологічне підґрунтя проблеми професійної етики управлінця.

– Сутність та структура професійної етики управлінця навчальними закладами.

– Уплив професійної етики на імідж керівника навчального закладу і в цілому на імідж навчального закладу.

– Діагностика сформованості професійної етики управлінця.

Модуль 2 – “Формування професійної етики управлінця” (розкривається процес розвитку професійної етики як багатофакторний процес; характеризуються рівні сформованості професійної етики управлінців; подається класифікація типових помилок етико-педагогічної поведінки управлінців; висвітлюється зміст, принципи та методи формування професійної етики управлінця навчальним закладом на етапі його підготовки; розкриваються особливості психолого-педагогічної корекції професійної етики управлінця у практичній діяльності). Другий модуль охоплює теж чотири теми:

– Класифікація типових помилок професійно-етичної поведінки управлінця навчального закладу.

– Зміст і принципи формування професійної етики управлінця на етапі його підготовки.

– Особливості психолого-педагогічної корекції професійної етики управлінця у практичній діяльності.

– Інструментарій формування та корекції рівнів сформованості професійної етики управлінців.

Заняття є теоретико-практичними, що дає змогу активно залучати студентів, сприяти узагальненню теоретичних положень і цілеспрямованого формування професійної етики управлінців в умовах магістратури.

На кінець вивчення навчального курсу студенти повинні оволодіти знаннями еволюції розвитку етико-педагогічних ідей у працях вітчизняних і зарубіжних учених; сутності, функцій, структури й особливостей розвитку етичної компетентності управлінця; вміння здійснювати порівняльний аналіз формування етичної компетентності управлінця у системі вищої освіти України та зарубіжних країн; визначати рівні сформованості етичної компетентності колег і шляхи її психолого-педагогічної корекції у професійній діяльності.

Викладання курсу передбачає: використання в навчальному курсі ідей, теоретичних положень і висновків філософії, педагогіки, соціології, психології, естетики, етики; методів дослідження, які застосовують у різних науках.

При вивченні дисципліни інформаційними джерелами є підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, монографії, збірники матеріалів наукових конференцій, педагогічні та енциклопедичні видання, першоджерела (педагогічні праці філософів, педагогів-просвітителів тощо),

нормативно-правові документи, що стосуються розвитку національної системи освіти, регламентують діяльність управлінців навчальними закладами, а також авторські конспекти лекцій.

З огляду на цілісність, інтегративний характер і багатофакторність процесу формування професійної етики важливе значення для його реалізації має створення єдиного етичного поля, що стосується як змісту, так і загальних організаційних умов, в яких цей процес відбувається. Ми поділяємо точку зору Л. Хоружої щодо єдиного етичного поля формування професійної етики, що тлумачиться як “сукупність психолого-педагогічних умов, які згідно з принципом синергетичності діють на рівні змісту, способів організації навчання і взаємодії зі студентами...” [4, с. 219].

Оскільки формування професійної етики майбутніх управлінців передбачає кілька етапів (інформаційний, аксіологічний і перетворювальний), то важливим моментом є добір інформації, методів, які забезпечуватимуть цей процес.

При відборі методів навчання ми враховували те, що вони повинні підпорядковуватися реалізації основних завдань оптимізації навчального процесу, якісної професійної підготовки майбутніх управлінців. Серед традиційних форм і методик навчання у практиці викладання навчального курсу здебільшого використовуються інтерактивні методи як дієві засоби підвищення якості навчання, що забезпечують підвищення пізнавальної активності студентів, дотримання компетентного підходу в навчанні майбутніх управлінців.

Під час занять здійснюється моделювання педагогічних ситуацій (утворення ситуацій-моделей, де реальні об’єкти замінені вигаданими, а взаємостосунки між учасниками ситуації штучно організовані, знаходяться під керівництвом викладача). Моделювання, створюючи певну проблему, заохочує швидке реагування та розв’язання її, тим самим формуючи певні особистісні та професійні якості майбутнього управлінця, які допоможуть йому в подальшій управлінській діяльності.

Особливе значення в реалізації навчального матеріалу має розв’язання педагогічних творчих завдань із професійним змістом, в умові яких “прихована” наукова закономірність, виражена через фактичний матеріал професійного спрямування. Серед вимог до таких завдань ми виділили три найважливіші: педагогічне завдання повинно мати навчальну цінність, об’єктивно відображати зміст управлінської

діяльності, сприяти формуванню професійної етики у майбутнього управлінця навчальним закладом.

Завдання викладача полягає у створенні належної атмосфери в аудиторії, яка б забезпечувала оптимальний процес засвоєння навчального матеріалу. Різноманітність видів діяльності на заняттях робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість студентів, поліпшує розуміння та засвоєння матеріалу.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх управлінців, які б відповідали сучасним вимогам, передбачає суттєве підвищення її якості, що можливо за рахунок пошуку та відбору ефективних педагогічних методів, упровадження прогресивних освітніх технологій. Цілеспрямований процес формування професійної етики у процесі вивчення навчальної дисципліни “Професійна етика управлінця” значною мірою підвищує рівень її сформованості. Організація процесу та управління ним стимулюють мотиваційну сферу студентів, актуалізують стійкі потреби у пізнанні, самоорганізації та моральній самоактуалізації. Досвід, накопичений у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка щодо формування професійної етики майбутніх управлінців в умовах магістратури, сприяє підготовці високоморальних фахівців.

Необхідною є подальша теоретична та експериментальна робота по впровадженню комплексної системи формування професійної етики майбутніх управлінців в умовах неперервної освіти.

Список використаної літератури

1. Капто А. С. *Профессиональная этика.* / А.С. Капто – М.-Ростов н/Д.: Изд-во СКАГС, 2006. – 798 с.
2. Стельмахович М. Г. *Українська народна педагогіка: Навч. посібник.* / М. Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
3. Стельмахович М. Г. *Українська родинна педагогіка: Навч. посібник.* / М.Г. Стельмахович. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
4. Хоружа Л. Л. *Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / Монографія / Л.Л. Хоружа.* К.: Преса України, 2003. – 319 с.

А. Н. Москаленко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ БУДУЩИХ УПРАВЛЕНЦЕВ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ

В статье обоснована необходимость повышения качества профессиональной подготовки будущих управленцев в условиях магистратуры, представлен опыт Киевского национального университета имени Тараса Шевченка по обеспечению формирования профессиональной этики будущих управленцев во время обучения, раскрыто содержание учебного курса “Профессиональная этика”, который преподается в магистратуре с целью формирования профессиональной этики будущих управленцев.

Ключевые слова: формирование, профессиональная этика, управленцы учебных заведений, магистратура.

A. M. Moskalenko

Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

FORMATION OF FUTURE LEADERS' PROFESSIONAL ETHICS AT EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AT THE LEVEL OF THE MAGISTRACY

The present article deals with the problem of future leaders' professional training on the basis of Kyiv National Taras Shevchenko University. The content of educational course for the magistracy “Professional ethics” is revealed.

Key words: formation, professional ethics, leaders, the magistracy.